

POLIS ART CAFE

Athens, September 21, 2013

Ioanna Konstantoulaki-Hantzou

Emerita Professor of French Literature at the University of Athens

Presentation of the book by Christos G. Zanias

“Bronze of Desire and Mourning of Gold”

Dear friends, good evening.

The encounter with a literary book or a literary text closely resembles human encounters. First, it provokes a spontaneous, initial impression —just as when we meet someone for the first time. Then, with the details that are added, we proceed to a deeper acquaintance. That is why the paratext (as Gérard Genette calls it) is so important: it includes everything that surrounds, accompanies, and connects to the main text. When we take a book in our hands, all these elements —title, cover, colors, frontispiece, dedication if there is one— function as a husk that leads us to the heart of the work. The text itself resembles a fruit: it has an external husk that we often overlook, yet it is precisely this that guides us to its interior. Before entering the essence, it is worth pausing at everything that frames it. We must also remember that a poetic text is not explained; it is interpreted. And the interpretation depends on each reader or listener present here. The poetic text is always multiple; its reception is shaped by each person's horizon of expectation: temperament, experiences, sensitivity, education, origin. Although there may be some common denominator, the interpretations remain multiple.

Regarding this particular book, I will first focus on the frontispiece / emblem of the cover, which is particularly significant —and here it corresponds absolutely, ad hoc, to the text. It is an archetypal sailing ship on a completely black background (a work by the painter Nikos Kalatzis). This image can be interpreted in many ways, but its basic meaning is clear: human life is a journey. And that is precisely the essence of the text: the course, the path of a person through time —personal and collective at once, with all the difficulties, fluctuations, and challenges we face both individually and historically. The title is exceptionally inventive: Bronze Desire Mourning Gold —a chiastic arrangement of two metals and two emotions. The emotions (desire and mourning) are fundamental human ones, like crossed swords. Bronze, known as the “red metal,” is linked to Ares and

Aphrodite —struggle, love, the hardships of everyday life. Gold, in contrast, is the precious metal, a symbol of light, sun, eternity, and immortality. The artist —poet, painter, musician — by nature aspires to move from Bronze to gold, from materiality and effort to perfection and fulfillment. Even if they do not reach it, the journey itself is essential. And in the end, what remains after generations and centuries are the “grave goods” —as we see at the close of the book.

In modern poetry the verse resembles a dotted line: we do not say everything. There is associative language, gaps, the unsaid —either because it is inexpressible, or to leave space for the receiver to fill in. As René Char so aptly puts it, language takes the form of an archipelago: islands of meaning scattered across space and time (an image we also find in Elytis). Thus, the reader actively participates in creating meaning; there is no absolute, unique meaning. The poem by Christos Zaniias begins with the line: “The years settle like dust upon the years.” This is the first “hook” —as Psycharis used to say— implying, as Aragon did too, how crucial the first sentence of a text is: it determines whether we will continue reading. The structure is carefully crafted: four sections with eloquent epigraphs (by the poet himself) that give the tone of what follows. Small asterisks create sub-sections. The italicized passages function as internal dialogue, commentary, or distillation, and close each section in correspondence with the epigraphs. The text is an auto-narration with flashbacks and simultaneous contemplation of the future: introspection and stocktaking. The first-person singular dominates, as the primary vehicle of the emotive function (Jakobson). The poet approaches the enigma of life and artistic creation, the trajectory of human existence from birth to its passage through time and History. The word “History” recurs frequently, with an underlying melancholy and sorrow —sorrow that springs from knowledge. As Elytis says, you must make the full circle of life to reach the black and rediscover the white. We find “the stairs of sorrow,” “sorrow’s sown castles,” but also “patience” as endurance. Certain lines may even resemble maxims. The poet

traverses the great disk of memory —personal and Greek. He believes in the coherence of Greekness: the stone of memory, the white sails of memory... He singles out blessed, ephemeral moments. He refers to painters (Odilon Redon, Cézanne, Böcklin, de Chirico) and poets (Rimbaud, indirectly Elytis). The mental landscape (*paysage mental*, as Apollinaire would say) is Mediterranean, maritime —the sea dominates, metaphors are nautical. Zantias is deeply rooted in Nafpaktos, his birthplace —an immovable point of reference, an inexhaustible source of inspiration.

In the fourth section he returns there, to be reborn, to be comforted, to rediscover meaning. Technically, he retains traditional punctuation and the monotonic system. Characteristic: the comma is completely absent, ellipses are used sparingly. The syntax is idiosyncratic, shifting the position of the object by inserting the genitive between adjective and object. The rhythm is harmonious, like breathing; enjambments provide flow. A main example is in the title itself and in the combination of sensations: “Words wrote themselves upon me like salt, scents of mastic and iodine.” Synaesthesia is, of course, the alpha and omega in poetry. The poem follows an ascending course, a crescendo, with a climax in the middle (p. 35: couplets, while elsewhere single lines). “You endure silently the terrible storm. And the centuries mourn. In the clearing” “You harvest the unspoken caress. And the shadows of grief are stripped bare.” The desire for creation is a sacred duty —“the ancient altar of poetry is on duty.” We encounter thoughts akin to those of Empeirikos: the life instinct and the fear of death.

The language of Christos Zantias is unadorned, spare, contemplative, authentic —it comes from afar, steeped in lived History, space, place. Art is a source of joy, an outlet, a support. The poem is circular: on the final page the essence of the title is revealed, along with a wonderful image (a young girl with a dove —evoking Matisse or Picasso). History is presented as an eternal beginning.

The poem by Christos Zaniias constitutes a tangible, representative poetic realization that confirms the words of two great poets. On the one hand, Seamus Heaney on how a poem is born and written: At first the poem feels like a lump in the throat, with nostalgia for the homeland, with erotic despair; thought finds it and thought finds the words. The first stirring of the mind around a word or image or memory is able to articulate itself within its own possibility for harmonious self-reproduction. And on the other hand, as to the vital importance of poetry for man, the Swiss French-language poet Ramuz says: There is no longer solitude where there is poetry.

Thank you.

Ioanna Konstantoulaki-Hantzou

POLIS ART CAFE

Αθήνα, 21 Σεπτεμβρίου 2013

Ιωάννα Κωνσταντουλάκη Χάντζου

Ομότιμη καθηγήτρια γαλλικής φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών

Παρουσίαση του βιβλίου του Χρίστου Γ. Ζανιά

“Χαλκός του Πόθου και Πένθος του Χρυσού”

Αγαπητοί φίλοι, καλησπέρα σας.

Η συνάντηση με ένα λογοτεχνικό βιβλίο ή ένα λογοτεχνικό κείμενο μοιάζει πολύ με τις ανθρώπινες συναντήσεις. Πρώτα μας προξενεί μια αυθόρμητη, πρώτη εντύπωση —όπως όταν γνωρίζουμε κάποιον για πρώτη φορά. Στη συνέχεια, με τις λεπτομέρειες που προστίθενται, προχωράμε σε βαθύτερη γνωριμία.

Γι' αυτό και το περίκείμενο (*paratexte*), όπως τον ονομάζει ο Gérard Genette, είναι τόσο σημαντικό: περιλαμβάνει ό,τι περιβάλλει, συνοδεύει και συνδέεται με το κύριο κείμενο.

Όταν πιάνουμε στα χέρια μας ένα βιβλίο, όλα αυτά τα στοιχεία —τίτλος, εξώφυλλο, χρώματα, προμετωπίδα, αφιέρωση, αν υπάρχει— λειτουργούν σαν περίβλημα που μας οδηγεί στην καρδιά του έργου. Το ίδιο το κείμενο μοιάζει με καρπό ή φρούτο: έχει ένα εξωτερικό περίβλημα που συχνά παραβλέπουμε, ενώ ακριβώς αυτό μας οδηγεί στο εσωτερικό του. Πριν μπούμε στην ουσία, αξίζει να σταθούμε σε όλα όσα το πλαισιώνουν. Επίσης, πρέπει να θυμόμαστε ότι ένα ποιητικό κείμενο δεν εξηγείται· ερμηνεύεται. Και η ερμηνεία εξαρτάται από τον κάθε αναγνώστη ή ακροατή που βρίσκεται εδώ. Το ποιητικό κείμενο είναι πάντα πολλαπλό· η πρόσληψή του διαμορφώνεται από τον ορίζοντα αναμονής του καθενός: ιδιοσυγκρασία, βιώματα, εμπειρίες, ευαισθησία, παιδεία, καταγωγή. Παρόλο που μπορεί να υπάρχει κάποιος κοινός παρονομαστής, οι ερμηνείες παραμένουν πολλαπλές.

Όσον αφορά το συγκεκριμένο βιβλίο, θα σταθώ αρχικά στην προμετωπίδα / κόσμημα του εξωφύλλου, που είναι ιδιαίτερα σημαντική —και εδώ ανταποκρίνεται απόλυτα, *ad hoc*, στο κείμενο. Πρόκειται για ένα αρχετυπικό ιστιοφόρο σε ολόμαυρο φόντο (έργο του ζωγράφου Νίκου Καλατζή). Η εικόνα αυτή μπορεί να ερμηνευθεί με πολλούς τρόπους, αλλά η βασική της σημασία είναι σαφής: η ζωή του ανθρώπου είναι ένα ταξίδι. Και αυτό ακριβώς είναι η ουσία του κειμένου: η πορεία, η διαδρομή ενός ανθρώπου μέσα στον χρόνο —προσωπικό και συλλογικό ταυτόχρονα, με όλες τις δυσκολίες, τις διακυμάνσεις και τις προκλήσεις που

αντιμετωπίζουμε τόσο ατομικά όσο και ιστορικά. Ο τίτλος είναι εξαιρετικά ευρηματικός: Χαλκός Πόθος Πένθος Χρυσός —χιαστί διάταξη δύο μετάλλων και δύο συναισθημάτων. Τα συναισθήματα (πόθος και πένθος) είναι θεμελιώδη ανθρώπινα, σαν σταυρωμένα ξίφη. Ο χαλκός, γνωστός ως «κόκκινο μέταλλο», συνδέεται με τον Άρη και την Αφροδίτη —πάλη, έρωτας, δυσκολίες της καθημερινότητας. Ο χρυσός, αντίθετα, είναι το πολύτιμο μέταλλο, σύμβολο φωτός, ήλιου, αιωνιότητας και αθανασίας. Ο καλλιτέχνης —ποιητής, ζωγράφος, μουσικός— φιλοδοξεί, εκ των πραγμάτων, να προχωρήσει από τον χαλκό προς τον χρυσό, από την υλικότητα και την προσπάθεια προς την τελειότητα και την ολοκλήρωση. Ακόμα κι αν δεν φτάσει εκεί, η ίδια η πορεία αυτή είναι ουσιαστική. Και στο τέλος, ό,τι απομένει μετά από γενιές και αιώνες είναι τα «κτερίσματα» —όπως βλέπουμε και στο κλείσιμο του βιβλίου.

Στη μοντέρνα ποίηση ο στίχος μοιάζει με διακεκομμένη γραμμή: δεν τα λέμε όλα. Υπάρχει συνειρμικός λόγος, κενά, μη ειπωμένα —είτε γιατί είναι ανείπωτα, είτε για να αφήσουμε χώρο στον δέκτη να συμπληρώσει. Όπως λέει εύστοχα ο René Char, ο λόγος έχει μορφή αρχιπελάγους: νησίδες εννοιών σπαρμένες στον χώρο και τον χρόνο (μια εικόνα που συναντάμε και στον Ελύτη). Έτσι, ο αναγνώστης συμμετέχει ενεργά στη δημιουργία του νοήματος· δεν υπάρχει απόλυτο, μοναδικό νόημα. Το ποίημα του Χρίστου Ζανιά ξεκινά με τον στίχο: «Τα χρόνια κάθονται σαν τη σκόνη πάνω στα χρόνια». Αυτή είναι η πρώτη δοξαριά —όπως έλεγε ο Ψυχάρης— υπονοώντας όπως και ο Aragon πόσο σημαντική είναι η πρώτη πρόταση ενός κειμένου: καθορίζει αν θα συνεχίσουμε την ανάγνωση. Η δομή είναι προσεγμένη: τέσσερις ενότητες με εύγλωττες επιγραφές (του ίδιου του ποιητή), που δίνουν το στίγμα του τι ακολουθεί. Μικροί αστερίσκοι δημιουργούν υποενότητες. Τα πλάγια γράμματα λειτουργούν σαν εσωτερικός διάλογος, σχόλιο ή απόσταγμα, και κλείνουν κάθε ενότητα σε αντιστοιχία με τις επιγραφές. Το κείμενο είναι αυτο-αφήγηση με φλας μπακ και ενατένιση του μέλλοντος ταυτόχρονα: ενδοσκόπηση και απολογισμός. Το πρώτο πρόσωπο ενικού κυριαρχεί, ως κατεξοχήν εκφραστής της συγκινησιακής

λειτουργίας (Jakobson). Ο ποιητής προσεγγίζει το αίνιγμα της ζωής και της καλλιτεχνικής δημιουργίας, την τροχιά της ανθρώπινης ύπαρξης από τη γέννηση μέχρι το πέρασμά της μέσα στον χρόνο και την Ιστορία. Η λέξη «Ιστορία» επανέρχεται συχνά, με υπόκωφη μελαγχολία και θλίψη —θλίψη που πηγάζει από τη γνώση. Όπως λέει ο Ελύτης, πρέπει να κάνεις τον γύρο της ζωής για να φτάσεις στο μαύρο και να ξαναβρείς το λευκό. Βρίσκουμε «τα σκαλιά της λύπης», «της λύπης τα σπαρμένα κάστρα», αλλά και την «υπομονή» ως καρτερία. Ορισμένοι στίχοι μπορεί να μοιάζουν και με γνωμικά. Ο ποιητής διατρέχει τον μεγάλο δίσκο της μνήμης —προσωπικής και ελληνικής. Πιστεύει στη συνοχή της ελληνικότητας: πέτρα της μνήμης, άσπρα πανιά της μνήμης... Ξεχωρίζει ευλογημένες, εφήμερες στιγμές. Αναφέρεται σε ζωγράφους (Odilon Redon, Cézanne, Böcklin, de Chirico) και ποιητές (Rimbaud, έμμεσα Ελύτης). Το πνευματικό τοπίο (*paysage mentale* όπως θα έλεγε ο Apollinaire) είναι μεσογειακό, θαλασσινό —κυριαρχεί η θάλασσα, οι μεταφορές είναι ναυτικές. Ο Ζανιάς είναι βαθιά ριζωμένος στη Ναύπακτο, τη γενέτειρά του —αμετακίνητο σημείο αναφοράς, αστείρευτη πηγή έμπνευσης. Στην τέταρτη ενότητα επιστρέφει εκεί, για να γεννηθεί ξανά, να παρηγορηθεί, να ξαναβρεί νόημα. Τεχνικά, διατηρεί παραδοσιακή στίξη και μονοτονικό σύστημα. Χαρακτηριστικό: απουσιάζει παντελώς το κόμμα, χρησιμοποιεί φειδωλά αποσιωπητικά. Η σύνταξη είναι ιδιόρρυθμη, μετακινεί τη θέση του αντικειμένου παρεμβάλλοντας μεταξύ επιθέτου και αντικειμένου τη γενική. Ο ρυθμός αρμονικός, σαν αναπνοή· οι διασκελισμοί δίνουν ροή. Καταρχήν το κύριο παράδειγμα είναι στον τίτλο τον ίδιο έτσι όπως και στο συνδυασμό των συναισθήσεων. „Έγραψαν πάνω μου οι λέξεις σαν το αλάτι, μυρωδιές μαστίχας και ιωδίου.“ Η συναίσθηση είναι βέβαια το άλφα και το ωμέγα στην ποίηση. Το ποίημα ακολουθεί ανοδική πορεία, κρεσέντο, με κορύφωση στη μέση (σελ. 35: δίστιχα, ενώ αλλού μόνοστιχα). „Υπομένεις σιωπηλά την τρομερή καταιγίδα. Και πενθούν οι αιώνες. Στο ξέφωτο“ „τρυγάς το ανείπωτο χάδι. Και Ξεγυμνώνονται οι σκιές του καημού.“ Ο πόθος δημιουργίας είναι ιερό καθήκον —«ο αρχαίος της ποίησης βωμός εφημερεύει». Συναντάμε σκέψεις όπως στον Εμπειρίκο:

οίστρος ζωής και φόβος θανάτου. Ο λόγος του Χρίστου Ζανιά είναι απέρριπτος, λιτός, στοχαστικός, αυθεντικός —έρχεται από μακριά, με βιωμένη την έννοια της Ιστορίας, του χρόνου και του τόπου. Η τέχνη είναι πηγή χαράς, διέξοδος, στήριγμα. Το ποίημα είναι κυκλικό: στην τελευταία σελίδα αποκαλύπτεται η ουσία του τίτλου και μια υπέροχη εικόνα (νέα κοπέλα με περιστέρι — παραπέμπει σε Matisse ή Picasso). Η Ιστορία παρουσιάζεται ως αιώνια απαρχή.

Το ποίημα του Χρήστου Ζαννιά αποτελεί απτή, αντιπροσωπευτική ποιητική πραγμάτωση που έρχεται να επιβεβαιώσει τον λόγο δυο μεγάλων ποιητών. Αφενός τον λόγο του Seamus Heeny. Ως προς το πώς γεννιέται και γράφεται ένα ποίημα λέει ο Heeny: Το ποίημα στην αρχή μοιάζει με κόμπο στο λαιμό, με νοσταλγία για την πατρίδα, με ερωτική απελπισία βρίσκει τη σκέψη και η σκέψη βρίσκει τις λέξεις. Το πρώτο σκίρτημα του μυαλού γύρω από μια λέξη ή μια εικόνα ή μια ανάμνηση να μπορέσει να αρθρωθεί μέσω της δικής του δυνατότητας για αρμονική αυτο-αναπαραγωγή και αφετέρου ως προς τη ζωτική σημασία της ποίησης για τον άνθρωπο, λέει ο Ελβετός γαλλόφωνος ποιητής Ramuz: Δεν υπάρχει πλέον μοναξιά εκεί όπου υπάρχει η ποίηση.

Σας ευχαριστώ.

Ιωάννα Κωνσταντουλάκη Χάντζου

